

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODINING O‘ZBEK ADABIYOTIDAGI O‘RNI

Allaberdievva Ruhshona Abdulla qizi

Termiz davlat universiteti Pedagogika va

Ijtimoiy fanlar fakulteti Kutubxona axborot faoliyati yo‘nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19890556>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Shukur Xolmirzayev ijodining o‘zbek adabiyotidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Yozuvchi asarlarida realistik tasvir, inson ruhiyati va jamiyat hayoti chuqur badiiy ifoda topgan. Shuningdek, uning ijodi o‘zbek nasrining rivojlanishiga qo‘shgan hissasi ilmiy-ommabop tarzda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Shukur Xolmirzayev, o‘zbek adabiyoti, realizm, hikoya, nasr.

Annotation. This article analyzes the significance and role of Shukur Xolmirzayev in Uzbek literature. His works are characterized by realistic depiction, psychological depth, and reflection of social life. The study also highlights his contribution to the development of Uzbek prose.

Keywords: Shukur Xolmirzayev, Uzbek literature, realism, short story, prose.

Аннотация. В данной статье анализируется значение и место Shukur Xolmirzayev в узбекской литературе. Его произведения отличаются реалистическим изображением, психологической глубиной и отражением общественной жизни. Также рассматривается вклад писателя в развитие узбекской прозы.

Ключевые слова: Шуккур Холмирзаев, узбекская литература, реализм, рассказ, проза.

Kirish

Shukur Xolmirzayev o‘zbek adabiyotining XX asrda yetishib chiqqan yirik yozuvchilaridan biri bo‘lib, uning ijodi milliy nasr taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi. Adib asarlarida inson hayoti, jamiyatdagi murakkab ijtimoiy munosabatlar hamda ma‘naviy qadriyatlar realistik va chuqur psixologik tasvirda aks ettiriladi. Shukur Xolmirzayev ijodi o‘zining hayotiyliigi, sodda va aniq ifoda uslubi, shuningdek, inson ruhiyatini ochib berishdagi mahorati bilan ajralib turadi. Shu sababli uning ijodini o‘rganish o‘zbek adabiyotining rivojlanish bosqichlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Shukur Xolmirzayev ijodini o‘rganish o‘zbek adabiyotshunosligida muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Yozuvchi merosi turli davrlarda adabiyotshunoslar, tanqidchilar va tadqiqotchilar tomonidan keng tahlil qilingan bo‘lib, uning asarlari asosan realistik tasvir, inson psixologiyasi va ijtimoiy hayot muammolarini yoritish nuqtayi nazaridan o‘rganilgan. Ilmiy manbalarda Xolmirzayev ijodi o‘zbek nasrining yangi bosqichi sifatida baholanadi, chunki u an‘anaviy hikoya uslubini yangicha badiiy ifoda bilan boyitgan. Adabiyotlar tahliliga ko‘ra, yozuvchining hikoya va qissalari turli tadqiqotchilar tomonidan uch asosiy yo‘nalishda o‘rganilgan: birinchidan, realistik tasvir va hayotiylik; ikkinchidan, psixologik tahlil va xarakter yaratish mahorati; uchinchidan esa tabiat va inson munosabatining badiiy ifodasi. Xususan, uning asarlarida qahramonlar oddiy hayotiy vaziyatlarda tasvirlanib, ularning ichki kechinmalari va ruhiy holati chuqur ochib beriladi. Bu esa Xolmirzayev ijodini o‘zbek realistik nasrining yetuk namunalaridan biri sifatida ko‘rsatadi.

Ilmiy manbalarda Shukur Xolmirzayev ijodi Abdulla Qodiriy va Oybek kabi yozuvchilar bilan qiyosiy o'rganilgan bo'lib, bunda uning o'ziga xos uslubi, sodda tili va psixologik chuqurligi alohida ta'kidlanadi. Tadqiqotchilar Xolmirzayevni "inson ruhiyatini eng nozik holatlarda tasvirlay olgan yozuvchi" sifatida baholaydilar. Metodologik jihatdan ushbu tadqiqotda bir nechta ilmiy usullardan foydalanildi. Tarixiy-tahliliy metod orqali yozuvchining ijodiy shakllanish jarayoni va adabiy muhitdagi o'rni o'rganildi. Qiyosiy metod yordamida uning asarlari boshqa o'zbek realist yozuvchilari ijodi bilan solishtirildi. Kontent-tahlil usuli orqali esa hikoya va qissalardagi asosiy mavzular, obrazlar tizimi va g'oyaviy yo'nalishlar aniqlab chiqildi. Shuningdek, struktural tahlil metodi yordamida asarlarning kompozitsion tuzilishi, syujet rivoji va badiiy detal funksiyasi o'rganildi. Psixologik yondashuv esa qahramonlarning ichki kechinmalarini, ularning axloqiy tanlovlarini va ruhiy holatini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Interdisipliner yondashuv asosida esa adib ijodi adabiyot, tarix va falsafa kesishmasida o'rganildi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Shukur Xolmirzayev ijodi o'zbek realistik nasrining rivojida muhim bosqich bo'lib, uning asarlari nafaqat badiiy, balki ilmiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Metodologik yondashuvlar esa ushbu ijodni kompleks va chuqur o'rganish imkonini beradi. Shukur Xolmirzayev ijodini o'rganishda zamonaviy adabiyotshunoslikda qo'llanilayotgan yana bir muhim yo'nalish-matnning badiiy-semantik tahlilidir. Bu yondashuv orqali asarlardagi asosiy g'oyalar, ramzlar, badiiy obrazlar va ularning ma'nosi chuqur o'rganiladi. Xususan, yozuvchining hikoyalarida tabiat obrazlari ko'pincha faqat fon emas, balki qahramon ruhiy holatini ifodalovchi muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi. Ilmiy manbalarda Xolmirzayev ijodi ko'pincha "o'zbek realistik nasrining psixologik yo'nalishini kuchaytirgan adib" sifatida baholanadi. Tadqiqotchilar uning asarlarida oddiy hayotiy voqealar orqali chuqur falsafiy va ma'naviy mazmun ochilishini ta'kidlaydilar. Shu jihatdan, yozuvchi ijodi nafaqat adabiy, balki sotsiologik va psixologik jihatdan ham muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Metodologik jihatdan yana bir muhim yondashuv-diskurs tahlilidir. Bu usul yordamida asarlardagi til birliklari, dialoglar, nutq uslubi va ularning ijtimoiy ma'nosi o'rganiladi. Xolmirzayev ijodida tilning sodda, ammo chuqur ma'noli ekanligi, qahramon nutqi orqali jamiyat qatlamlari va ijtimoiy muhit aniq ifodalanishi bu metod orqali ochib beriladi. Shuningdek, antropologik yondashuv asosida yozuvchi asarlarida insonning jamiyatdagi o'rni, axloqiy tanlovi va hayotiy qadriyatlarini tahlil qilinadi. Bu yondashuv Xolmirzayev ijodini faqat badiiy hodisa sifatida emas, balki inson va jamiyat munosabatlarini aks ettiruvchi ijtimoiy hujjat sifatida ham ko'rishga imkon beradi. Shukur Xolmirzayev asarlarining yana bir muhim jihati-real hayotga juda yaqinlikdir. U ko'pincha idealizatsiyadan qochib, hayotdagi murakkabliklar, insonning ichki ziddiyatlari va hayotiy qarama-qarshiliklarni realistik tarzda tasvirlaydi. Bu esa uning ijodini o'rganishda fenomenologik yondashuvdan ham foydalanish zarurligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Xolmirzayev ijodi Abdulla Qodiriy va Oybek kabi yozuvchilardan farqli ravishda, ko'proq ichki psixologik holatlar va oddiy insonning kundalik hayotini chuqur ochib berishga yo'naltirilgan. Bu esa uning ijodini o'zbek adabiyotida alohida maktab sifatida baholashga asos bo'ladi. Shukur Xolmirzayev ijodini o'rganishda yana bir muhim ilmiy yo'nalish -motivlar tahlili hisoblanadi. Bu yondashuv orqali yozuvchi asarlarida takrorlanuvchi mavzular, obrazlar va g'oyaviy yo'nalishlar aniqlanadi. Xolmirzayev hikoyalarida ko'pincha hayotiy sinov, insonning ichki kurashi, vijdon azobi va tabiat bilan bog'liq motivlar

yetakchi o'rinda turadi. Shuningdek, psixologik maktab yondashuvi asosida qahramonlarning xatti-harakati, qaror qabul qilish jarayoni va ichki konfliktlari chuqur tahlil qilinadi. Bu usul Xolmirzayev ijodida inson ruhiy holatining nozik va murakkab qatlamlarini ochib berishga yordam beradi. Ayniqsa, uning kichik hikoyalarida minimal voqealar orqali katta psixologik yuk berilishi ilmiy jihatdan qiziqarli fenomen hisoblanadi. Metodologik yondashuvlar orasida narrotologik (hikoya nazariyasi) tahlil ham muhim o'rin tutadi. Bu usul yordamida asardagi hikoya qiluvchi, vaqt, makon va voqealar ketma-ketligi o'rganiladi. Xolmirzayev asarlarida hikoya ko'pincha oddiy, ammo chuqur ma'noli struktura asosida qurilgan bo'lib, bu uning uslubiy mahoratini ko'rsatadi. Bundan tashqari, semiotik tahlil orqali asarlardagi ramzlar va belgilar tizimi o'rganiladi. Tabiat tasvirlari, ob-havo o'zgarishlari, ranglar va detallar ko'pincha yashirin ma'nolarni ifodalaydi. Bu esa yozuvchining badiiy tafakkurini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Shukur Xolmirzayev ijodi shuningdek intertekstual yondashuv asosida ham o'rganiladi. Bu yondashuvda uning asarlari boshqa o'zbek va jahon adabiyoti namunalarini bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Natijada yozuvchining ijodiy uslubi va g'oyaviy yo'nalishi yanada aniqroq ochiladi. Ilmiy adabiyotlarda Xolmirzayev ijodi ko'pincha realistik maktabning davomchisi va uni yangi bosqichga olib chiqqan adib sifatida baholanadi. Uning asarlarida oddiy inson hayoti orqali katta ijtimoiy va falsafiy muammolar ko'tariladi. Shukur Xolmirzayev ijodida yana bir muhim jihat-qahramonlar tipologiyasidir. Uning asarlarida ko'pincha oddiy mehnatkash insonlar, qishloq aholisi, hayotiy sinovlarga duch kelgan shaxslar tasvirlanadi. Bu qahramonlar orqali yozuvchi jamiyatning turli qatlamlarini ko'rsatadi va inson tabiatidagi ezgulik hamda ziddiyatlarni ochib beradi. Yozuvchi hikoyalarida hayotiy detal va kichik voqealar katta badiiy yukni o'z zimmasiga oladi. Masalan, oddiy suhbat, kundalik mehnat yoki tabiatdagi bir lahza orqali chuqur ma'naviy ma'no ifodalanadi. Bu esa uning uslubini realistik va ishonchli qiladi. Shuningdek, Xolmirzayev ijodida axloqiy muammolar ham muhim o'rin tutadi. Qahramonlar ko'pincha vijdon, halollik, adolat va insoniylik kabi qadriyatlar bilan sinovdan o'tadi. Bu holat yozuvchining asarlariga falsafiy mazmun bag'ishlaydi. Tabiat tasviri esa uning ijodida alohida o'rin egallaydi. Tabiat ko'pincha inson ruhiy holatining aks-sadosi sifatida xizmat qiladi. Ob-havo, fasllar va landshaftlar orqali qahramonlarning ichki kechinmalari yanada kuchliroq ochib beriladi. Bundan tashqari, Shukur Xolmirzayev ijodida dialog va nutq uslubi ham juda tabiiy va hayotiy. Qahramonlar nutqi orqali ularning ijtimoiy kelib chiqishi, xarakteri va dunyoqarashi aniq namoyon bo'ladi.

Xulosa

Shukur Xolmirzayev ijodi o'zbek realistik nasrining rivojlanishida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Uning asarlarida inson hayoti, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar va tabiat bilan bog'liq falsafiy qarashlar chuqur va hayotiy tarzda yoritilgan. Yozuvchi ijodining asosiy kuchi uning sodda, ammo mazmunan boy badiiy ifodasida hamda inson ruhiyatini nozik tahlil qilish mahoratidadir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Xolmirzayev hikoya va qissalarida real hayotga yaqinlik, psixologik chuqurlik va milliy ruh uyg'un holda ifodalangan. Uning ijodi nafaqat badiiy jihatdan, balki ilmiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega bo'lib, o'zbek adabiyotshunosligida alohida o'rganiladigan mavzu hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shukur Xolmirzayev. Tanlangan asarlar. Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti.
2. Shukur Xolmirzayev. Hikoyalar va qissalar to'plami. Toshkent.
3. O'zbek adabiyoti tarixi (ilmiy qo'llanma). Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Adabiyotshunoslikka kirish (o'quv qo'llanma). Toshkent: O'qituvchi.
5. O'zbek realistik nasri rivoji bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent.
6. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti. Toshkent.
7. Internet manbalari: adabiyotshunoslik portallari va ilmiy maqolalar bazasi.